



Dr. Öğr. Üyesi

Hüseyin Erkan BEDİRHANOĞLU

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-  
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,  
Ortaçağ Tarihi Ana Bilim Dalı,  
he.bedirhanoglu@alparslan.edu.  
trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8980-6267>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.  
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 13/09/2022 25/09/2022

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1174859>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper



## Selçuk Bey'in Kurucu Rolüne Dair Bir Değerlendirme

### *An Evaluation on the Founder Role of the Seljuk Bey*

#### Öz

Türkler İç Asya'da çeşitli boylar halinde yaşamışlardır. Farklı Türk boyları buradan birçok coğrafyaya göç etmiştir. Bu göçler İslamiyet öncesinde gerçekleştiği gibi İslamiyet sonrasında da meydana gelmiştir. Türkler gittikleri coğrafyalarda güçlü idari yapı kurarak aynı zamanda hâkimiyet alanlarını da genişletmişlerdir. Göç eden Türk boylarından birisi de Kınık boyuna mensup olan Selçuklular'dır. Selçuklular Türk Tarihinde önemli bir yere sahiptir. 11. yüzyılın ilk yarısında tarih sahnesine güçlü bir biçimde ortaya çıkan Selçuklular, Türk-İslam kültürünün oluşmasında önemli derece rol oynamışlardır. Onlar sahip olduğu bu önem dolayısıyla tarihin ilgi konusu haline gelmişlerdir. Bu bakımdan Selçukluların atası olan Selçuk Bey, tarihçilerin ilgisini çekmiştir. Bu çalışma Selçuk Bey'e dair genel bir değerlendirmedir. Bu anlamda öncelikle Selçukluların bağlı oldukları boy olan Oğuz Türklerinin ata yurdu incelenecek ve Oğuzların kısa bir tarihlerine bakılacaktır. Ardından Selçuk Bey'in adı, kimliği, çocukları ve torunları ele alınacaktır. Son olarak ise Selçukluların tarih sahnesine çıkışı incelenecektir. Bu çalışmada modern literatürden istifade edilmiştir. Söz konusu çalışmayla bazı modern çalışmalar tarafından meydana getirilen bu anlamdaki araştırmalar değerlendirilmiş olacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Türkler, Oğuzlar, İç Asya, Selçuk Bey, Selçuklular

#### Abstract

The Turks lived in Central Asia in different tribes. Different Turkish tribes migrated to many geographical areas. These migrations occurred before and after Islam. The Turks established a strong administrative structure in the regions they migrated and expanded their sovereignty areas. One of the Turkish tribes who migrated was the Seljuks they belonged to the Kınık tribe.

**ATIF:** BEDİRHANOĞLU Hüseyin Erkan, "Selçuk Bey'in Kurucu Rolüne Dair Bir Değerlendirme", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3 (Eylül 2022), s. (886-895)

**CITE:** BEDİRHANOĞLU Hüseyin Erkan, "An Evaluation on the Founder Role of the Seljuk Bey", *Journal of History and Future*, 8/3 (September 2022), pp. (886-895)



Screened Turnitin

Seljuks have an important place in Turkish history. The Seljuks, who emerged strongly on the stage of history in the first half of the 11th century, played an important role in the formation of Turkish-Islamic culture. They have become a subject of interest for history because of these importance. In this respect, Seljuk Bey, the ancestor of the Seljuks, has attracted the attention of historians. This study is about Seljuk Bey a general assessment. In this sense, firstly, the homeland of the Oghuz Turks, the tribe to whom the Seljuks belong, will be examined. The history of the Oghuzes will be examined briefly. Then the name, identity, children and grandchildren of Seljuk Bey will be discussed. Finally, the rise of the Seljuks to the stage of history will be examined. In this study, modern literature has been utilized. With this study, some researches in this direction created by modern studies will be evaluated.

**Keywords:** Turks, Oghuz, Central Asia, Seljuk Bey, Seljuks

## Giriş

**T**ürkler İç Asya'da çeşitli boylar halinde yaşamışlardır. Farklı Türk boyları buradan birçok farklı coğrafyaya göç etmiştir. Bu göçler İslamiyet öncesinde gerçekleştiği gibi İslamiyet sonrasında da meydana gelmiştir. Türkler gittikleri coğrafyalarda güçlü idari yapılar kurarak aynı zamanda hâkimiyet alanlarını da genişletmişlerdir.

Göç eden Türk boylarından birisi de Kınık boyuna mensup olan Selçuklular'dır. Onlar, Türklerin ata yurdu kabul edilen Ural-Altay bölgesinden daha güneye göç etmişlerdir. Böylece İslam hâkimiyetinin sınırlarına yakın olmuşlardır. Selçukluların tarih sahnesine çıkışı bu göçle başlamıştır. Yeni coğrafyada daha güçlü siyasi otoritelere yakınlık kurma ve yeni dinin himayesine girme onların tarih sahnesine çıkmasında etkili olmuştur.

Bu çalışma, Selçuk Bey, Kınık boyu ve Selçuklular üzerine yapılan modern çalışmalardan yola çıkılarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın hedefi Selçuk Bey'dir. Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Oğuz Türklerinin yaşamış olduğu esas coğrafyanın üzerinde durulmuş ve sınırları tespit edilmeye çalışılmış, Oğuzların kronolojik olarak tarihleri ve devlet idaresi (Yabguluk) genel hatlarıyla ele alınmıştır. Ardından Selçuk Bey incelenmiştir. Bu maksatla Selçuk Bey'in ad problemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra Selçuk Bey'in hayatı, çocukları ve torunları ele alınmıştır. Son olarak ise çalışmada Selçuk Bey'in ata yurttan Cend bölgesine gelişi ve Selçukluların tarih sahnesine çıkışı üzerinde durulmuştur.

## 1. Oğuzlar

### 1.1.Oğuz Coğrafyası

Türklerin yaşadığı coğrafya olarak Ural-Altay bölgesi düşünülmektedir. Milattan önce 2500 yıllarında Türklerin Aral Gölü güneyine kadar yayıldıkları görülmektedir. Türk boylarından olan Oğuzların, Aral Gölünden Altaylara ve Tanrı dağlarının batı ve kuzey yamaçları arasında bir coğrafyada yaşadıkları bilinmektedir. Siriderya etekleri ve vadisi de Oğuz yurduudur. 10. yüzyıla gelindiğinde Oğuzların Yenisu bölgesine indikleri görülmektedir. Bu yüzyılla birlikte Harizm, Cend ve Aral gölü civarları Oğuzların yaşadıkları yerler

olmuştur. Oğuz destanına göre ise Oğuzların yurdu geniş bir alanı kapsamaktadır. Burası Aral gölünden Hazar denizine, Ürgeç'ten Sır vadisine, Sayram'dan Buhara'ya kadar olan bir yeri kaplamaktaydı. Karacuk dağlarından Hazar Denizine kadar olan bir alandaki çölün Oğuz çölü olarak bilinmesi de Oğuzların yaşadıkları yurt hakkında bir fikir vermektedir.<sup>1</sup>

Ortaçağ kaynaklarında Maverainnehir, Hazar ve civarı Oğuz yurdu olarak kabul edilmektedir. Horasan bölgesi her ne kadar Oğuzların yaşadıkları yerlerden birisi olarak görülse de Oğuzların bu bölgeye gelişleri kesin olarak Selçuklular ile birlikte olacaktır. Oğuzlar farklı idari yapılanmalarla çeşitli bölgelere göç etmişlerdir. Örneğin Göktürk idaresi altında Oğuzlar buldukları coğrafyadan daha güneye inmişlerdir. Onların Ak Hunlar bölgesine geçtikleri de bilinmektedir.<sup>2</sup>

Selçukluların geldiği boy olan Kınık boyunun yaşadığı coğrafya ise Sır suyu olarak adlandırılan bölgedir. Oğuz Yabgu Devleti'nin çöküşü üzerine Oğuzlar, buldukları coğrafyadan farklı yönlere dağıldılar. Bunlardan bir kısım ise daha sonra görüleceği üzere Horasan'a gelecek olan Selçuklular olacaktır.<sup>3</sup>

## 1.2.Oğuzların Tarihi

Oğuzlar; Türkmenistan, İran, Irak, Azerbaycan ve Türkiye Türkleri'nin atalarıdır. Ağuz adına ilk kez Göktürk kitabelerinde rastlanılmaktadır. Bu kelimenin orijini konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. En yaygın ve kabul gören görüş ok kelimesinin çoğulu olarak kullanılan *okuzdur*. Orhun kitabelerinde Oğuzlar olarak bilinmekte ve *Dokuz Oguzlar* şeklinde anılmaktadır. Ortaçağ İslam eserlerinde ise Oğuzlar'a *Guz* denilmektedir.<sup>4</sup>

Göktürk hâkimiyetinde Kutlug Şah döneminde Türk boyları arasında en önemli boy Oğuzlardı. Başlarındaki boy beyi Kağan diye anılmaktaydı. Göktürlere tabi idiler. Bilge Kağan döneminde de bu bağlılık devam etmiştir. Orhun kitabelerinde Oğuz Bilge Tamgacı adıyla bilinen bir kişinin Batı Göktürk Hanı olan Türgiş Kağan'ı temsil eden bir elçi olduğu görülmektedir.<sup>5</sup>

Göktürklerin 744'te yıkılmaları ile birlikte Oğuzlar'dan bir kol bir süre Uygurlara bağlı kalmıştı. Onlar da zaman zaman Uygurlara isyan etmişlerdir. Oğuzlar ve Uygurlar arasında değişen münasebetler bazen olumlu bazen de olumsuz seyretmiştir. Oğuzlar,

- 
- 1 H.A.R. Gibb, *Orta Asya'da Arap Fetihleri*, çev. Hasan Kurt, (Ankara: Çağlar Yayınlar, 2005); Frye, *Orta Asya Mirası*, çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2009), 81; Özkan İzgi, *Orta Asya'nın Türkleşmesi*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981), 632; Abdülkerim Özyayın, "Selçuk Bey", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009): XXXVI, 364; Yunus Arifoğlu, "Selçuklu Öncesinde: İç Asya Ve İran Kavimleri Arasında Yaşanan İlişkilerde Horasan'ın Rolü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6, sy 2, (2009): 480.
  - 2 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977), 155; Arifoğlu, "İç Asya Ve İran Kavimleri Arasında Yaşanan İlişkilerde Horasan'ın Rolü", 480-482.
  - 3 Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 155.
  - 4 Faruk Sümer, "Oğuzlar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), XXIII, 325-330; Ahmet Taşağıl, *Gök Tengri'nin Çocukları*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013), 239.
  - 5 Frye, 81; İzgi, 632; Sümer, "Oğuzlar", 325.

bugün Doğu Türkistan adıyla bilinen bölgeye kadar gitmişlerdir. Oğuzların Uygurlarla yoğun münasebetleri sebebiyle her ikisi zaman zaman kaynaklarda birlikte anılmıştır.<sup>6</sup>

Oğuzlar, Batı Göktürkleri temsil konumundaydılar. Karluklar Batı Göktürk Devleti'ni sona erdirince Oğuzlar, 8. Yüzyılın sonunda Seyhun Nehrinin aşağı tarafına Maverâünnehir civarına gelmişlerdir.<sup>7</sup>

Abbasiler döneminde Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde çıkan karışıklıklarda Oğuzlarında adları geçmektedir. Abbasi Halifesi Me'mun (811-833) zamanında Abbasi orduları ile Oğuzlar arasında temaslar olmuştur. Fergana Vadisi ve Seyhun boylarında yaşamaya başlayan Oğuzlar Abbasiler için tehdit unsuru haline gelmişlerdir.<sup>8</sup>

### 1.3.Oğuz İdaresi- Yabguluk

Geleneksel Türk töresinde idarenin başında Kağan bulunurdu. Kağan'ın ise Yabguları bulunmaktaydı. Bu unvan hiyerarşik olarak Kağan unvanının ardından gelmekteydi. Oğuzlar Seyhun Havzasına geldiklerinde bu unvanı idarenin başı olarak kullanmışlardı. Oğuz boyları ve başlarındaki beyler Yabguya bağlıydı. Selçuklular'da *Yabguluk Müessesesi* Hakan'ın altındaki bir kurumdu. Bu, bir anlamda vezirlik makamına denk düşmekteydi.<sup>9</sup>

Oğuzların başkenti Sır nehri kenarına kurulu Yeni-kent idi. Oğuzhan Destanına göre de Oğuz başkenti burasıdır. Bu şehir bütün Oğuz Yabgularının oturduğu bir kentti. Yine destana göre bu şehri bizzat Oğuzhan'ın kendisi kurmuştur. Bu şehir esas itibariyle Oğuzların kışlık başkentiydi.<sup>10</sup>

Oğuz Devleti'nde ordunun başındaki kişiye *Subaşı* denilmekteydi. Selçuk Bey'in babası Dukak Oğuz Devleti'nde Subaşı idi. Dukak'ın Yabgu'nun yanında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yabgu ve Subaşı'nın arasında çatışmalar da yaşanmaktaydı.<sup>11</sup>

## 2. Selçuk Bey

### 2.1. Selçukluların Menşei

Selçuklular 24 Oğuz boyunun Kınık koluna mensuptur. Araştırmacılar bu konuda ittifak halindedir. Selçukluların tarihte kazandıkları önem dolayısıyla Kaşgarlı Mahmud onların mensup olduğu Kınık boyunu Oğuz boyları arasında önemli bir yere koymaktadır. Oğuzname'de Kınık boyu daha az ehemmiyetli olduğu ifade edilmektedir. Efsaneye göre

6 Sümer, "Oğuzlar", 325.

7 S. G. Agacanov, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013); Sümer, "Oğuzlar", 325;

8 Sümer, "Oğuzlar", 325; Taşağıl, 240; Arifoğlu, "İç Asya Ve İran Kavimleri Arasında Yaşanan İlişkilerde Horasan'ın Rolü", 485-487.

9 Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1965), 62; Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 153; Sümer, "Oğuzlar", 327.

10 Turan, 62; Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 153; Frye, 81.

11 Turan, 64; Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 153; Özaydın, 364.

Selçukluların soyu Afrasiyab'a (Oğuzhan) kadar uzanmaktadır.<sup>12</sup>

Kınık boyu içdir, Bügdüz ve Yıva boylarıyla birlikte Deniz Han'ın çocukları arasında görülmektedir. Kınık boyunun yüce manasına gelen bir anlamı bulunmaktadır. Onlar Onkunun çakır kuşusu olarak görülmüşlerdir.<sup>13</sup>

## 2.2. Selçuk Adı

Selçuklulara ad olan Selçuk Bey'in adı üzerinde bir tartışma bulunmaktadır. İddiaya göre Arap kaynakları dil yetersizliği sebebiyle Selçuk yazmışlardır. Bu iddiayı öne sürenlerin temel dayanağı Türkçe ünlü uyumu olmaktadır. Selçuk'un bu ünlü uyumuna aykırı düştüğü savunulmakta ve bu nedenle "Salçuk" tezi öne sürülmektedir. Bu iddianın savunucusu Marquart adında bir oryantalisttir. Oysa Türkçe'de *Safa* ismi ünlü uyumuna uygun olmasına rağmen dil fonetiğine aykırı düşüp bunun yerine *Sefa* telaffuzu tercih edilmektedir. Buna karşın Rasonyi ve Barthold Dede Korkut ve Kaşgarlı Mahmud'u referans alarak ismin Selçuk olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Türkçe'nin fonetik kaidesi gereğince kalın seslerden inceye doğru bir dizilim olması gerekliliği varsayımından yola çıkılarak ismin, Salçuk olduğu ancak yaygın olarak Selçuk şeklinde ifade edildiği varılan bir kanı olmaktadır.<sup>14</sup>

Selçuk adı Küçük Sel veya Küçük Sal anlamına gelmektedir. Bu adın Siriderya Nehri havzasında kamışlıklardan yapılan sallardan dolayı olduğu düşüncesi hâkimdir. Bir başka görüş ise Selçuk'un bir salda doğmasından dolayı kendisine bu adın verildiği ifade edilmektedir. Bu ismin Mücadeleci manasına gelen Salçu'dan türediği de düşünülmektedir.<sup>15</sup>

Selçuk Bey'in babası olarak bilinen Dukak, Demir-yaylı namıyla bilinmektedir.<sup>16</sup>Türklerde ok ve yay kullanımının yaygın olması ve ayrıca Dukak'ın sahip olduğu kuvvetten dolayı kendisine bu unvanın verildiği görülmektedir. Ahmed b. Mahmud eserinde Dukak, Yakak olarak anılmakta ve başından beri Müslüman olduğu belirtilmektedir.<sup>17</sup>Selçuk Bey'in dedeleri ve diğer ataları konusunda ise herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.<sup>18</sup> Ancak Hamdullah Müstevfi Türklerin atası Seçuk Beyin soyunu Afrasyâb'a bağlayarak onun Kıyık Türklerinin kavminden olduğunu belirtir<sup>19</sup> Tartışmaya farklı bir boyut ile katılan Reşidü'd-din Selçuk'un soyu ile ilgili Kınık soyunun ağırlığını gösterir<sup>20</sup> Selçuk adına ait kaynaklarda yer alan bilgilerden Türklük unsurunun ağır bastığı, Afrasyâb'a vurgu yapıldığı ve Kınık

12 Turan, 54.

13 Faruk Sümer, "Kınık", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. (2002), XXV, 418.

14 Turan, 53-54.

15 Özaydın, 364.

16 Sadreddin Ali b. Nasır El- Hüseyinî, *Zübdetü-t Tevârih: Ahbâru-l Umera ve-l Mulûki- Selçukiyye*, M. Nurettin Ed., Beyrut: Dâru İkra,1983, s.23. G. Ebu-l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, Terc. Ö. R. Doğrul, Cilt I, Ankara: TTK, 1945, s. 292-293

17 Ahmed Bin Mahmud, *Selçukname*, Terc. E. Merçil, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1983, s 1-3

18 M. Altay, Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 6.

19 Kazvînî, *Tarih-i Güzide*, Erkan Göksu Ed., 2015, s. 6.

20 Reşidüddin Fazlullah, *Câmiü't-Tevârih*, Terc. Erkan Göksu, İstanbul: Selenge Yayınları, 2010, s. 70.

soyu üzerinde ittifak edildiği görülür.<sup>21</sup>

Selçuk Bey'in 900 yıllarının başında doğduğu düşünülmektedir. Babası ve Selçukluların en eski atası olan Dukak, Oğuz Devleti'nde Subaşı olarak görev yapmaktaydı ve alınan kararları Yabgu kendisine danışmaktaydı Dukak'ın Türk boyları arasında bir ağırlığının olduğu söylenebilir. Bu sebeple Dukak'ın vefatından bir süre önce doğan Selçuk da Yabgunun iltifatına mazhar olmuş ve kendisine subaşılık verilmiştir.<sup>22</sup> Selçuk Bey henüz genç bir yaşta iken babası ölmüştür. Bilinen herhangi bir kardeşinin olmaması sebebiyle eski zaman ananesine uygun olarak babasının ardından bu görev, Selçuk Bey'in kendisine intikal etmiştir. Selçuk Bey'in bu göreve geldiğinde 17-18 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Selçuk Bey'in hem babasının mesleğini devam ettirmesi düşüncesi hem de sahip olduğu askeri meziyetlerle de bu göreve getirilmiştir. Selçuk Bey'in Oğuz devletinin ordusunun başında olması hem kendisinin önemini hem de bağlı olduğu Kınık boyunun değerini yansıtmaktadır.<sup>23</sup> El- Hüseyini Selçuk Bey'in vefatından önce gördüğü bir rüya üzerine, yanan ateşe idrarını yaptığını ve bu suretle ateşten çıkan kıvılcımların da dünyanın değişik yerlerinde kurulacak siyasi yapılara işaret ettiğini belirtir.<sup>24</sup>

### 2.3. Selçuk Bey'in Oğulları ve Torunları

Selçuk Bey'in eşi konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Modern araştırmalar bu anlamda bir fikir dahi yürütmemişlerdir. Selçuk Bey'in kesin olarak bilinen üç oğlu mevcuttu. Ancak annelerinin kim olduğu hakkında bir kanıt bulunmamaktadır. Oğulları, Mikail, Arslan ve Musa hakkında ittifak bulunurken Yınal hakkında ise kesin bir şey ifade edilememektedir. Ayrıca ismi belirtilmeyen bir başka oğlunun ise genç yaşta öldüğünden bahsedilmektedir. Modern kaynaklarda bunun Yusuf olabileceği düşüncesi vardır. Selçuk Bey'in en büyük oğlu olan Mikail bir gaza esnasında vefat etmiştir. Bir diğer oğlu olan Arslan ise Gazneli Sultan Mahmud tarafından Kalincar kalesinde hapsedilmiş ve orada ölmüştür. Onun en uzun süre yaşayan oğlu Musa'dır. Selçukluların Gaznelilerle mücadelesi esnasında beyliğin başında bulunan kişiydi. Selçuk Bey'in büyük oğlu olan Mikail'in Çağrı ve Tuğrul Bey adında iki oğlu bulunmaktaydı. Arslan'ın ise Kutalmış ve Resul Tegin adında iki oğlu mevcuttu. Musa'nın Hasan, Yasaf ve Börü adında üç tane oğlundan bahsedilmektedir. Yusuf'un ise İbrahim ve Ertaş adında iki çocuğu bulunmaktaydı.<sup>25</sup>

### 2.4. Selçukluların Tarih Sahnesine Çıkışı

Selçuk Bey Subaşı olmasının ardından Oğuz yabgusu ile aralarında ihtilaf meydana gelmiştir. Fikir ayrılığı ile birlikte otlak yetersizliği, siyasi karmaşa, farklı siyasi otoritelerin güçlenmesi de Selçuk Bey ile Oğuz yabgusu arasında problemlerin büyümesine sebep olmaktadır. Bütün bunlardan dolayı da Selçuk Bey bulunduğu bölgeden ailesi ve

21 İslam Kavas, Selçuklu Hanedanının İktidarının Meşrulaşması, *Esoğü Tarih Dergisi*, c.4, Sayı: 1(2021), s.23.

22 Mîrhând, *Târîh-I Ravzatu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, Terc. E. Göksu, 2015 s. 1-5.

23 Turan, 85.

24 Sadreddin Ali b. Nasır El- Hüseyinî, age, s.23

25 Turan, 85; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *Türkiyat Mecmuası* 13, (1958): 117-130.

maiyetindeki kişilerle göç etmek zorunda kalmıştır. Selçuk büyük bir kabileye sahip değildi. Aynı zamanda zengin bir bey de değildi.<sup>26</sup>O, maiyetindekilerle birlikte Cend bölgesine gelmiştir. Cend bölgesinin hem Oğuz Yabgu devletinden uzak olması hem de İslam devletinin sınırlarına yakın olması sebebiyle Selçuk Bey'e müsait bir ortam yaratmıştır. Bu müsait ortamdaki yararlanmaya çalışan Selçuk Bey, Oğuz Yabgu devletiyle giriştiği mücadeleyi kendi lehine çevirmeye çalışmıştır.<sup>27</sup> Bu anlamda Selçuk Bey yeni din olan İslamiyetin kendilerine bir hayat hakkı yaratacağını düşünerek bu dine girmek için maiyetindekilerle istişarelerde bulunmuştur. O, şöyle demiştir;

“Yaşamak arzusu içinde bulunduğumuz bu ülkede halkın dinine girmezsek kimse bize katılmaz ve yalnız bir cemaat halinde kalmağa mahkûm kalırız.”<sup>28</sup>

Selçuk Bey yapmış olduğu istişarenin ardından Müslüman şehirlerinden olan Buhara'nın güneyinde kalan Zandak'a adamlarını göndererek yeni din hakkında bilgi edinmek istemiştir. Bunun içinde validen kendilerine İslam'ı öğretecek din adamı talep etmiştir. Talebe verilen olumlu cevap üzerine Selçuk Bey'in maiyetindeki Türkler (Selçuklular) İslamiyet'e geçtiler. Selçukluların İslamiyeti benimsemesinde bazı unsurlar ve benzerlikler göze çarpmaktadır. Bunlardan en önemlisi olarak tek tanrı inancıdır. İkinci önemli unsur ise tasavvuf ile Şamanist kültürün birbirlerine yakın olmasıdır. İki yaşam biçiminin benzerliği ve yakınlığı da Türklerin bu yeni dine girmelerinde etkili olmuştur.<sup>29</sup>

Selçuk Bey'in İslamiyet'i seçmesi ile birlikte yeni dinin kendilerine getirmiş olduğu anlayışı benimsediler. Oğuz Yabgusu'na vergi veren bir durumundan, onlara karşı gaza yapacak bir konuma sahip oldular. İslamiyet'in kendilerine sağladığı avantaj ve geniş bir İslam devleti halkasına dâhil olma durumu Selçuk Bey'in Cend'deki konumunu pekiştirdi. Selçuk Bey “*Melik ül-gazi Selçuk Bin Tukak*” sanıyla bilinmeye başladı. O, bundan böyle uçta İslam gazisi namıyla şöhret bulacaktı. Müslüman olması ile birlikte burada Selçuk Bey'in etrafında kalabalık bir kitle toplandı.<sup>30</sup>

Selçuk Bey'in bu yeni yerleşimindeki faaliyetleri hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Cend'e geldikten sonra Selçuk Bey'in yabguya karşı yapmış olduğu bir gaza bilinmektedir. Bu gazada Selçuk Bey zafer kazanmıştır. Bunun dışında bilinen bir başka gazasında ise oğlu Mikail şehit olmuştur. Bu durum Selçuk Bey'i oldukça üzümüştür. Cend'de bir uç beyi olarak bulunan Selçuk Bey, Samani-Karahan mücadelesinde de taraf olmuştur. Bu çekişmelerden birinde Selçuk Bey, oğlu Arslan'ı Samanilere yardıma göndermiştir. Bu yardım sebebiyle Selçuk Bey ile Samaniler arasında bir antlaşma yapılmıştır. Buna göre Samaniler Selçuk Bey'e Buhara ve Semerkand arasında kalan Nur kasabasını yurt olarak verecek, Selçuk Beyliği ise Samanilerin sınırlarını koruyacaklardı. Bahsedilen bu bölgeye 985 yıllarında Selçuk Bey'in oğlu Arslan yerleşmiştir. Selçuklular Maveraünnehir bölgesine yerleşme

26 M. A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri*, Cilt I, Ankara: TTK Basımevi, 2011, s.20

27 Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular*, Cilt I, Ankara: İSAM Yayınları, 2013, s. 46-47; Agacanova, age, s.47

28 Turan, 67.

29 Turan, 67; Yunus Arifoğlu, “The Concept Of Civilization In Medieval Muslims: Urbanity And Rural Thought”, *New Horizons In Social, Human And Adminisrative Sciences*, (Ankara: Gece Akademi, 2019), 597-605.

30 A. Özaydın, “Cend,” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt VII, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınevi, s. 359-360, 1996.

imkânı bulmuşlardı.<sup>31</sup>

Selçuk Bey, Cend bölgesine yerleşmesinin ardından yaklaşık 20-30 yıl gibi bir zaman sonra burada vefat etmiş ve bu şehre defnedilmiştir. Sultan Alparslan, Türkistan bölgesine yaptığı bir seferde atası Selçuk Bey'in mezarını ziyaret etmiştir. Selçuk Bey'in ölümünün ardından beyliğin başına oğlu Arslan Bey geçmiştir. Ancak o birliği sağlayamamış, diğer aileler beylikten kısmi anlamda bağımsız bir şekilde yaşamaya başlamıştır.<sup>32</sup>

Selçukluların Horasan'a geldiği 11. yüzyılın ilk yarısında bu coğrafya üç siyasi otorite tarafından kuşatılmıştı. Horasan'ın önemli bir kısmı Gaznelilerin hâkimiyeti altındaydı. Bu dönemde Sultan Mahmud, Selçuklular'dan Arslan Yabgu'ya bağlı olan Oğuzların önemli bir kısmını öldürmüştü. Geriye kalan bir kısmı ise Horasan'ın çeşitli bölgelerine dağılmışlardı.<sup>33</sup>

Tuğrul ve Çağrı Bey kardeşler, amcaları Arslan Yabgu ile ters düşmüşlerdi. Bundan istifade eden Karahanlılar, Selçukluları buldukları bölgelerden atmışlardı. Bunun üzerine Tuğrul ve Çağrı Beyler yurt arayışına çıkmış yapılan keşifler sonucunda Horasan bölgesinin uygun bir yurt olacağı düşüncesine varmışlardı. Sultan Mahmud'un izni ile de burada yurt tutmaya çalıştılar. Böylece Selçukluların, bölgeye gelmeleri mümkün olmuştur. Onlar, bölgede kolay bir şekilde tutunamamışlardır. Tuğrul ve Çağrı Beylerin Gaznelilerle yaptığı mücadeleler sonucunda Horasan'da güçlü bir devlet tesis etmişlerdir.<sup>34</sup>

### Sonuç

Genelde Türklerin yaşadığı coğrafya Ural-Altay ve civarı olarak görülmektedir. Oğuzlar Yenisu etrafında yaşamışlardır. Oğuzların genel olarak yaşam alanları Harizm, Cend ve Aral gölü bölgeleridir. Oğuzlara bağlı bir boy olan Kınıkların yaşadığı yer ise Sır suyu olduğu görülmektedir. Türkmenistan, İran, Irak, Azerbaycan ve Türkiye Türkleri'nin ataları olan Oğuzlara dair ilk bilgileri Göktürk Kitabelerinde rastlanılmaktadır. Göktüklere bağlı olan Oğuzlar, onların yıkılmalarının ardından bir süre Uygurlara bağlı olarak siyasi hayatlarına devam etmişlerdir. Onlar Göktürklerin batı bölgesinde uc beyi olarak devlet idaresini sürdürmüşlerdir. Selçuk Bey'in babası olan Dukak, Oğuz idaresinde Subaşı olarak görev yapmıştır. Selçuk Bey, babasının ölümü üzerine genç yaşta Subaşı olmuştur. Oğuz Yabgusu ile yaşadığı ihtilaftan dolayı bulunduğu bölgeden Cend'e gelmiştir. Burası İslam devleti hâkimiyeti sahasına yakın olması sebebiyle Selçuk Bey'e bir fırsat yaratmıştır. Bu fırsatı değerlendiren Selçuk Bey yaptığı istişare sonucu İslam'a girmiş ve İslam sancaktarlığını yapmaya başlamıştır. İslamiyet'le birlikte Selçuk Bey konumunu güçlendirmiş ve hâkimiyet sahasını genişletmiştir. Aynı zamanda bu konumuyla Oğuz Yabgusuna karşı rahatlıkla karşı koyma imkânını elde etmiştir. Horasan bölgesindeki siyasi mücadelelerde taraf olan Selçuk bundan istifade ile bölgeye yakın yerde yurt imkânı elde etmiştir. Selçuk Bey'in ölümünün ardından beyliğin başına oğlu Arslan Bey geçmiştir.

31 Turan, 67, Özaydın, 364; Cihan Piyadeoğlu, *Güneş Ülkesi Horasan*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2012), 33.

32 Özaydın, 364, Piyadeoğlu, 33.

33 Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), XIII, 481.

34 Piyadeoğlu, 33; Arifoğlu, "Urbanity And Rural Thought", 597-610.



Ancak o birliği sağlayamamıştır. Onun ölümünün ardından Selçuklular Horasan bölgesine gelmişlerdir. Ancak burada kolayca tutunamamışlardır. Selçuklular uzun mücadelenin ardından Horasan bölgesinde kalıcı hale gelmişlerdir.

### Kaynakça

- Ahmed Bin Mahmud, Selçukname, Terc. E. Merçil, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1983.
- Agacanov, S. G. *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- Arifoğlu, Y. “Selçuklu Öncesinde: İç Asya Ve İran Kavimleri Arasında Yaşanan İlişkilerde Horasan’ın Rolü”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6, sy 2 (2019) 473-494.
- Arifoğlu, Y. “The Concept Of Civilization In Medieval Muslims: Urbanity And Rural Thought”, *New Horizons In Social, Human And Adminisrative Sciences*, Ankara: Gece Akademi, 2019.
- Ebu-l Farac, Abu’l Farac Tarihi, Terc. Ö. R. Doğrul, Cilt I, Ankara: TTK, s. 292-293, 1945.
- Fazlullah, Reşidüdin, Câmîü’t-Tevârih Terc: H. H. Güneş, Erkan Göksu, İstanbul: Selenge Yayınları, 2010.
- Frye, R. N. *Orta Asya Mirası*, çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2009.
- Gibb, H.A.R. *Orta Asya’da Arap Fetihleri*, çev. Hasan Kurt, Ankara: Çağlar Yayınlar, 2005.
- İzgi, Ö. *Orta Asya’nın Türkleşmesi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.
- Kafesoğlu, İ. *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1977, Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. “Selçuk’un Oğulları ve Torunları”, *Türkiyat Mecmuası* 13, (1958):117-130.
- Kazvîni, Tarih-i Güzîde, Erkan Göksu Ed., s. 6. 2015.
- Kavas, İ. Selçuklu Hanedanının İktidarının Meşrulaşması, *Esoğü Tarih Dergisi*, c.4, Sayı: 1(2021), 19-37.
- Köymen, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Merçil, E. “Gazneliler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Mîrhând, Târih-I Ravzatu’s-Safâ fi Sîreti’l-Enbiyâ ve’l-Mülûk ve’l-Hulefâ, Terc. E. Göksu, 2015.
- Özaydın, A. “Selçuk Bey”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Özgüdenli, Osman Gazi. Selçuklular, Cilt I, Ankara: İSAM Yayınları, 2013.
- Piyadeoğlu, C. *Güneş Ülkesi Horasan*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2012.

Sadreddin Ali bin Nasır El-Hüseynî, Zübdetü-t Tevârîh: Ahbâru-l Umerâ ve-l Mulûki-l Selçukiyye, M. Nurettin Ed., Beyrut: Dâru İkra, 1983.

Sümer, F. "Kınık", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Sümer, F. "Oğuzlar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Taşgılı, A. *Kök Tengri'nin Çocukları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.

Turan, O. *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1965.

## EKLER

Ek 1: Selçuk'un oğulları ve torunlarına ait şecere (Kafesoğlu, 1958: 131).

